

HİNDÜİZM

dinine bağlı olmakla elde edilen yukarı âlem arasında bir köprüdür. Hinduizm'e göre günah cahilliğin, kötülük benlik duygusunun ürünüdür. Bu sebeple günah ve kötülüğü yok etmek Hindü dininin temel hedefidir. Hinduizm'de şeytan kavramına denk düşen bir güç yoktur; kötülük daha ziyade iyilik potansiyelinin meydana çıkarılamamasına bağlanır. Ahlâklî olmanın üç yolu vardır: Kama (meşrû cinsel haz), artha (bilgelik) ve dharma (iyilik). Seküler ahlâkî oluşturan bu üç yol, bir Hindü'nün dinî hayatını belirleyen kastının gerektirdiği kurallara uyma (dharma) prensibiyle birleştiğinde ideal bir Hindü kavramına ulaşılır.

Hinduizm'de dinî kurallar kasta göre değişir. Bununla birlikte doğumdan ölüme kadar insana yüklenen pek çok dinî kural bakımından bütün kастlar kesişmektedir. Aile hayatının çok önemli olduğu Hinduizm'de ibadet usul ve törenleri de (ritüel) aile ritüeli mahiyetindedir. Özellikle inisiyatif (upanayana) törenlerden oluşan ve her aile ferдинin uyması gereken bir yığın kural mevcuttur. Ritüelin ailevi karakterini gösteren en önemli unsur bunların babanın idaresinde icra edilmesidir. Hinduizm'de güçlü bir ataerkil eğilim vardır (ayrıca bk. ÂYİN).

Hinduizm'in, Vedizm safhasında göçebelere has bir özellik olarak ibadethane kavramının olmadığı bilinmektedir. İbadet çeşitli ritüellerden oluşmakta ve ot yahut taşların üzerinde icra edilmekteydi. İbadetin temel fenomeni ise süt, yağ gibi ürünlerle keçi, inek, boğa gibi hayvanların kurban olarak sunulmasından oluşuyordu. En önemli Vedik ibadet, bahar kutlamalarında icra edilen ve bereket getirdiğine inanılan at kurbanıydı (aşvamedha). Bugün başta at kurbanı olmak üzere eski kurbanların çoğu ortadan kalkmıştır.

Milâdî dönemlerden itibaren Hinduizm'de Budizm'e karşı örgütlenme ihtiyacı yavaş yavaş tapınak anlayışına yol açtı; bugünkü anlamıyla Hindü tapınağı ise (Mandir) ancak IX-X. yüzyıllardan sonra ortaya çıktı. Tapınakta yapılan ibadetler çoğunlukla Durga ve Şiva gibi tanrılara sunulan kurbanlarla çeşitli bayramların kutlanmasından ibarettir. Bugün en önemli Hindü ritüelleri evde aile içerisinde yapılmaktadır. Bu ritüeller günlük düzenli ibadetlerden oluşmaz. Ortodoks bir Hindü ailesinin ömür boyunca yapmak zorunda olduğu kırk çeşit (Samskâra) ritüel vardır. Ritüeller büyük oranda erkekler tarafından uygulanır, erişkin olan her er-

kek bütün Hindü kurallarını uygulamakla yükümlüdür.

Mâbed ve ev dışında uygulanan temel ibadet "kozmik su"dan geldiğine inanılan Ganj nehrinde yıkanmaktır. Bir nevi hac fonksiyonuna sahip olan bu ibadetin insanı günahlardan arındırdığına inanılmaktadır. Çoğunlukla din adamlarınca icra edilen ve kurtuluşa ulaştıracağı düşünülen daha ferdî ibadetler de vardır. Bhagavat Gita'ya göre eyleme ağırlık veren karma yoga, bilgiye ağırlık veren Jnana yoga ve batinî yorumu ön plana çıkaran Bakti yoga bu tip özelleşmiş ibadetlerdendir.

1990 yılı itibariyle seksen sekiz ülkede 700.000.000 civarında bir nüfusa sahip olan Hinduizm'in dünya nüfusuna oranı yaklaşık % 13,2'dir. Bu nüfusun % 95'i Hindistan'da, geri kalanları büyük oranda Burma, Malezya, Endonezya, Seylan, Pakistan gibi Asya ülkelerinde, Afrika ve Amerika'nın çeşitli ülkelerinde yaşamaktadır (Hinduizm'in doktrinleri, ibadet sistemi, ahlâkî ve müslümanlarla ilişkisi hakkında geniş bilgi için bk. **BRAHMA-NİZM**).

BİBLİYOGRAFYA :

The Upanishads (trc. J. Mascaró), London 1965; *The Bhagavad Gita* (trc. J. Mascaró), London 1970; M. Monier-Williams, *Hinduism*, London 1925; L. Renou, *Hinduism*, New York 1962; S. Bhattacharji, *The Indian Theogony*, New York 1970; a.mlf., "Indian Philosophies", a.e., VII, 163-168; K. M. Sen, *Hinduism*, London 1976; S. Prabhupada, *Bhagavad Gita As It is*, Washington 1984; P. E. Müller-Ortega, *The Triadic Heart of Shiva*, New York 1989; W. D. O'Flaherty, *Hindü Mitolojisi* (trc. Kudret Emiroğlu), Ankara 1996; Ali İhsan Yitik, *Karma İncisinin Tenasüh İncisiyle İlişkisi*, İstanbul 1996; Kemal Çağdaş, "Hindistan'da İnek Kültü ve Bu Kültürün Menşei Üzerine Bir Araştırma", *DTCFD*, XIII/1-2 (1955), s. 53-67; a.mlf., "Bhagavatgita", a.e., XVIII/1-2 (1960), s. 92-121; a.mlf., "Upanişadlar", a.e., XIX/3-4 (1961), s. 143-163; a.mlf., "Mahabharata Destanından Seçmeler", a.e., XXI/3-4 (1963), s. 11-31; Nevin Çağlar, "Yoga", *DTCF Doğu Dilleri*, IV/1, Ankara 1985, s. 169-175; Rasih Güven, "Yoga Felsefe Sisteminde Vibhutipada'da Önemli Mudralar-Bandhalar ve Pranayana (Nefes Kontrolü)", a.e., V/1 (1992), s. 45-87; T. Mahmood, "Hindus, Buddhists, Jains and Sikhs: Religious Identity, Beliefs and Practices under the Indian Legal System", *Religion and Law Review*, II, New Delhi 1993, s. 205-219; G. Yazdani, "Definition of the Term Hindu - A Law Student's Viewpoint", a.e., III (1994), s. 89-102; J. S. Hawley, "Hindi Religious Traditions", *ER*, VI, 330-336; A. Hildebeitel, "Hinduism", a.e., VI, 336-360; R. N. Dandekar, "Vedanta", a.e., XV, 207-214; J. C. Heesterman, "Vedism and Brahmanism", a.e., XV, 217-242; H. D. Griswold, "Arya Samaj", *ERE*, II, 57-62; J. N. Farquhar, "Brahma Samaj", a.e., II, 813-824; W. Crooke, "Hinduism", a.e., VI, 686-715.

KÜRŞAT DEMİRCİ

HİNDÜŞAH es-SÂHİBİ

(هندوشاه صاحبی)

Fahrüddin Hindüşah
b. Sencer b. Abdillâh es-Sâhibî
el-Kirânî en-Nahcivânî
(ö. 730/1329-30)

Türk asıllı tarihçi,
dil âlimi ve edebiyatçı.

Muhtemelen VII. (XIII.) yüzyılın ilk yarısında Azerbaycan'ın Nahcivan bölgesindeki Kirân şehrinde doğdu. Hakkında mevcut bilgiler kendi verdikleriyle sınırlıdır. Bağdat'ta Müstansiriyye Medresesi'nde okudu; Şemseddin Muhammed b. Hakîm el-Kîşî'den özel ders aldı. Sâhibî nisbesini, Sâhibdîvân Şemseddin Cüveynî veya Alâeddin Atâ Melik Cüveynî'nin maiyetinde bulunmasından dolayı aldığı sanılmaktadır. 674 (1275-76) yılında, Cüveynîler tarafından Kâşân'ın idaresiyle görevlendirilen kardeşi Seyfûddeve Emîr Mahmud'a nâiblik yapmış, ömrünün bir kısmını Lûr-ı Büzürg Atabegleri'nden Nusretüddin Ahmed b. Yûsufşah'ın (1296-1333) hizmetinde geçirerek *Tecâribü's-selef* adlı ünlü eserini ona ithaf etmiştir.

Eserleri. 1. *Tecâribü's-selef der Tevârîh-i Hulefâ* ve *Vüzerâ-yı İşân*. Mülâf, 724 yılı Muharrem ayında (Ocak 1324) kitabını yazmakla meşgul olduğunu belirtir. Asr-ı saâdet ve Hulefâ-yı Râşidîn dönemleriyle Emevî, Abbâsî, Fâtımî, Büveyhî, Selçuklu devletleri hakkında bilgi veren Hindüşah, bu Farsça eserinde İbnü't-Tıktakâ'nın (ö. 709/1309) *el-Fahrî* (Mün-yetü'l-fuzalâ' fî tevârîhi'l-hulefâ' ve'l-vüzerâ') adlı kitabını esas almış, İbn Kuteybe, Taberî, Nizâmülmülk, Enûşirvân b. Hâlid-i Kâşânî, İbnü'l-Esir, Müberrred ve Avfî gibi müelliflerin eserlerinden de faydalanmıştır. Müellif kitabında çağdaşlarının pek çoğunda görülen ağdalı üslûp yerine sade bir dil kullanmıştır. Abbas İkbâl-i Âştîyânî tarafından yayımlanan eserin (Tahrir 1313 hş., 1344 hş., 1357 hş.) son baskısına Tevfik Sübhânî bir fihrist eklemiştir. 2. *Mevâridü'l-edeb*. 707'de (1307-1308) Tebriz'de düzenlenen bir Arapça şiirler antolojisi olup çeşitli kütüphanelerde nüshaları vardır (meselâ bk. Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2926; Reîsülküttâb Mustafa Efendi, nr. 925).

Kâtib Çelebi Hindüşah'a *Şihâhu'l-'Acem* adlı bir eser nisbet etmektedir (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1074). Onun verdiği bilgi birçok araştırmacı tarafından te-

reddütle karşılanmış ve kitap, Hindüşâh'ın Şems-i Münşî diye tanınan oğlu Muhammed'in *Şihâhu'l-Fürs*'ü ile aynı eser kabul edilmiştir. *Şihâhu'l-Acem*'in Bratislava Üniversitesi Kütüphanesi'nde (nr. 549) bulunan bir nüshasını neşreden Gulâm Hüseyin Beygdilî ise (Tahran 1361 hş., 1366 hş.) yazdığı mukaddimede eserin Hindüşâh'a ait olduğunu ileri sürmüştür. Ancak Farsça masdarların Türkçe karşılıklarının verildiği, Farsça'nın gramer kurallarının Türk diliyle anlatıldığı eserdeki Türkçe'nin XIV. yüzyılın başlarına ait olması mümkün olmadığından daha sonraki bir dönemde kaleme alınan *Şihâhu'l-Acem*'in Hindüşâh es-Sâhibî'ye veya oğlu Muhammed'e nisbet edilmesi yanlışlıktır.

BİBLİYOGRAFYA :

Hindüşâh es-Sâhibî, *Tecâribü's-selef* (nşr. Abbas İkbâl-i Âştîyân), Tahran 1357 hş., neşredenin mukaddimesi; *Şihâhu'l-Acem* (nşr. Gulâm Hüseyin Beygdilî), Tahran 1361, neşredenin mukaddimesi, s. 5-19; Cüveynî, *Târîh-i Cihângüşâ*, I, s. XX; *Keşfü'z-zunûn*, I, 344; II, 1074; Rieu, *Catalogue of the Persian Manuscripts*, II, 514; Storey, *Persian Literature*, I/1, s. 81; I/2, s. 1232; Safâ, *Edebiyyât*, III/2, s. 1243-1244; a.mlf., *Gencine-i Sühan*, IV, 161; M. Ali Terbiyet, *Dânişmendân-ı Âzerbâyçân*, Tahran 1314 hş., s. 399; Brockelmann, *GAL*, II, 245; *Suppl.*, II, 256; *Hedîyyetü'l-ârifîn*, II, 511; Kehhale, *Mu'cemü'l-mu'ellifîn*, XIII, 155; Arabische, *Türkische und Persische Handschriften der Universitätsbibliothek in Bratislava* (ed. J. Blaškovičs), Bratislava 1961, s. 401; Nefisî, *Târîh-i Naẓm u Neṣr*, I, 184; Hânâbâ, *Fihrist*, I, 1182; Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zerî'a ilâ teşânifi's-Sî'a*, Beyrut 1403/1983, III, 348; XXIII, 216; E. G. Browne, "The Tadjribu's-Salaf a Persian Version of the Arabic Kitabu'l-Fahri Composed by Hindushah Ibn Sanjar as-Sahibi al-Kirani in 723/1323", *JRAS Centenary Supplement* (1924), s. 245-254; Muhammed Hüseyin Rûhanî, "Tecâribü's-selef", *DMT*, IV, 108-109; Cl. Huart, "İbnü't-Tiktakâ", *IA*, V/2, s. 874-875; C. E. Bosworth, "Muhammad b. Hindū-shāh", *EP* (İng.), VII, 404.

İSMAİL AKA

HİNDÜŞÂHİLER

850 (?) - 1026 yılları arasında
bugünkü Afganistan ve Pakistan'ın
bir kısım toprakları üzerinde
hüküm süren bir hânedan.

Hânedanın kurucusu, Kâbil'de Budist Türkşâhîler'in (Türkşâhîler) saltanatına son veren Brahman Kallâr'dır (Lalliya). Son Türkşâhî hükümdarı Lagatûrman'ın veziri olan Kallâr sadakat göstermeyip tahtı ele geçirmiş ve yaklaşık 850 yılında Hindüşâhîler (Hindüşâhiyye) denilen bu hânedanı kurmuştur. Bîrûnî'ye göre Kallâr'dan

sonra yerine sırasıyla Sâmend, Kemelû, Bhim, Caypal, Anandpal, Triloçanpal ve Bhimpal geçmiştir.

Kâbil'den Çinâb nehrine kadar yayılan Hindüşâhîler Peşâver, Lahor ve Cullandâr'ı da hâkimiyetleri altına almışlardı. Fakat Gazneliler'in güçlenmeye ve Doğu Afganistan'da hâkimiyet kurma mücadelesi vermeye başladıkları sırada Kâbil'den uzaklaştırıldılar (870) ve İndus nehri yakınlarındaki Ravalpindi civarında bulunan Vayhand'ı (Bîrûnî'nin Vayhind dediği Ohind, Udabhandapur, bugünkü Und) başşehir yaptılar.

Hindüşâhîler, Pencap'ta güçlü bir ricalık haline gelerek Rama-Ganga nehrine kadar yayıldılar. Ancak Gazneliler de Hindistan'a doğru genişlemeyi planlıyorlardı. Sebük Tegin, İslâmiyet'in Kuzey Hindistan'a girmesine engel oluşturdıkları inandığı Hindüşâhîler'e karşı akınlara başladı. Bunun üzerine raca Caypal fillerle takviye edilmiş kuvvetli ordusuyla onun karşısına çıktı. Ancak Gurek mevkiinde yapılan savaşta mağlûp oldu ve barış istemek zorunda kaldı (986). Sebük Tegin 1 milyon dirhem, elli fil ve sınır bölgesindeki bazı kaleler kendisine verilmek şartıyla bu isteği kabul etti. Fakat Caypal Gazneli kuvvetleri çekilir çekilmez antlaşmayı bozdu. Sebük Tegin'in yeni bir Hint seferi düzenlemesi üzerine diğer racalarla ittifak kurarak büyük bir ordu hazırladıysa da yine yenildi ve Lâmgân ile Peşâver arasındaki bütün topraklarını kaybetti. Sebük Tegin'in yerine geçen oğlu Mahmûd-ı Gaznevî Hindistan'a her yıl sefer düzenlemeye başladı. İkinci Hint seferi sırasında Peşâver vadisinde yapılan bir savaşta 30.000 piyade ile 12.000 süvari ve 300 filden oluşan Hindüşâhî ordusu Gazneliler karşısında bozguna uğradı.

Caypal yanındaki oğulları, torunları ve başlıca kumandanlarıyla birlikte esir alındı (8 Muharrem 392/27 Kasım 1001). Gazneli Mahmud bu zaferden sonra Hindüşâhîler'in merkezi Vayhand'ı zaptetti ve kışı orada geçirdi; bu arada raca Caypal'in de Horasan'daki Menyezid köle pazarında 80 dirheme satılmasını istediysede (Cûzcânî, I, 229) daha sonra onu bazı şartlarla serbest bıraktı. Fakat Caypal, oğlu Anandpal'den ve halktan gördüğü aşağılayıcı muamele karşısında geleneklere uyarak kendini yakmak suretiyle intihar etti (393/1003).

Caypal'den sonra tahta çıkan Anandpal önceleri Gazneliler'le dost geçinmeye gayret gösterdi. Fakat daha sonra Gazneliler'in fetih amacıyla yine güneye yöneceklerini tahmin ettiği için komşularını Gvalyor, Ecmîr, Kannevc, Ücceyn, Kâlinçâr ve Delhi racaları ile dostluk münasebetlerini geliştirdi ve kendi devletinin ortadan kaldırılması halinde sıranın onlara geleceğini belirtmek yanında yer almalarını sağladı (Muhammad Nazım, *The Life and Times of Sultân Mahmûd*, s. 89). Anandpal'in faaliyetlerini yakından takip eden Sultan Mahmud 29 Rebîülâhîr 399'da (31 Aralık 1008) Gazne'den yola çıktı. İndus nehrini geçerek (altıncı Hint seferi) müttefik Hindû ordusunu Vayhand'ın karşısındaki ovada bozguna uğrattı. Anandpal ve adamları Nagarkot Kalesi'ne sığındıysa da kale birkaç günde düşürüldü.

Hindüşâhîler'in son büyük hükümdarı, Gazneli Mahmud'un dokuz (1014) ve on üçüncü (1019) Hint seferlerinin hedeflerinden birini oluşturan Triloçanpal'dir. Mahmud bu seferlerin ilkinde onun oğlu Bhimpal'in yönetiminde bulunan Nandana Kalesi'ni zaptetti; fakat kendisiyle

Hindüşâh es-Sâhibî'nin
Mevâridü'l-edeb
adlı eserinin
ilk iki sayfası
(Süleymaniye Ktp.,
Reisülkütâb
Mustafa Efendi,
nr. 925)